

Dr. SZABÓ ÁRPÁD

HOGYAN PRÉDIKÁLJUNK A MA EMBERÉNEK

Az emberek közti kapcsolatteremtésnek és a kapcsolatok megerősítésének egyik legfontosabb eszköze a beszéd. Az ember emberré válásának és önmaga titka megértésének útján beszédre feltétlenül szükség van. A Biblia arról tanúskodik, hogy a beszéd nemcsak az ember sajátja. Isten beszéde világot teremtett: „Ő szólt és meglett, Ő parancsolt és előállott“ (Zsolt 33,9). Ez a teremtő beszéd szólította meg és hívta el a prófétákat és formálta át egészen életüket. Az isteni szó elfogadása során azt is megtapasztalták, hogy Isten beszéde mindig cselekedet is. Ennek a felismerésnek a következményeit a prófétáknak le kellett vonniuk abban, hogy nekik is a szó és a cselekedet egységében, azaz egész életük odaszánásával, életvitelükkel is hirdetniük kell az isteni szót. Ez a szó olyan volt számukra, mint „csontjaikba rekesztett tűz“ (Jer 20,9), amit tovább kellett adniuk. De megéreztek azt a kiváltságot is, amikor ez a szó olyan lett szájukban, „mint az édes méz“ (Ez 3,3). És ez lett életük terhe, tartalma, vigasztalása és öröme.

Jézus egész élettevékenysége a szó legnemesebb értelmében vett beszéd, hirdetése az „örömmüzenetnek“, amelynek középpontjában Isten országa valósága és reménysége állott. A keresztyény prédikálás tartalma és célja ezért az evangélium hirdetése. Ez adja az egyház létjogosultságát korunkban is. Az evangéliumot hirdetni, egyszerűen prédikálni napjainkban kétségtelenül nemcsak a keresztyény világ számára fontos, de az egész emberiség javát is szolgálja. A prédikáció azokhoz az emberekhez szól, akik tele vannak reménnyel, de mégis félelem és szorongások között élnek.

A megváltozott társadalmi helyzet kikényszeríti, hogy újragondoljuk módszereinket, és minden erőnkől új utakat, új eszközöket találjunk, amelyekkel az evangéliumot elfogadhatóvá tegyük a mai ember számára. Azt kell megértetnünk az emberekkel, hogy az evangéliumban választ találhatnak kérdéseikre és belőle erőt meríthetnek, hogy elkötelezzék magukat egymás javára. Hivatásunkat csak akkor tudjuk teljesíteni, ha szem előtt tartjuk hitelvi örökségünket, amelyet az egyháznak sértetlenül kell továbbadnia, másrészt mindig szem előtt tartjuk a mai embert is és meggyőző módon állítjuk eléje hitünket. Prédikálásunknak tehát ez a kettős hűség a sarkköve: hűség az evangéliumi üzenethez és hűség az emberhez, akinek az evangéliumot a maga teljességében kell közvetítenünk.

Mondjuk ki nyíltan: lejárt a fellengzős szónoklatok ideje. Ma bizonyágtételre van szükség a szolidaritás összefüggésében. Nem a Sinai

hegy magasságából prédikálunk hanem azonos embertársi szintről, a felebarátnak, akinek a miénkhez hasonló vagy attól eltérő problémái lehetnek, s akit tényleges helyzetében kell megtalálnunk az evangélium felszabadító szavával, hogy megtalálhassa „szolgálatát“. Azt az életformát, amelyben Isten gyermekeként tevékenykedik a közösség vérkeringésében és ezáltal él, mondhatnánk hitből él, mert a hit hűség is, kézzelfogható gyakorlati hűség. A mesterkéletlen, hiteles tanúságtételnek korántsem egyedüli lehetősége a prédikálás. Igazi lelkigondozók kellenek — a szószéken is —, akik szolgáló életstílusra mozgósítanak.

Ez a lelkészi hivatás jellegéből magától adódik. A lelkészt, mint prédikátort a gyülekezet azért hívta meg, hogy legyen lelkipásztora. E kettős megbízatás olyan helyzetet teremt és jogot ad a lelkésznek, amilyennel csak ő rendelkezik. A lelkész nem csupán „hítség“, hanem a gyülekezet lelkipásztora. Ez hivatásának központja, s ebből következően a pásztori elem olyan fontos beszédében, hogy mind a tanítói, mind a szónoki szempontot háttérbe szorítja. A lelkésznek mindenkor, alkalmas és alkalmatlan időben és hangulat mellett rendszeresen kell prédikálnia, hirdetnie a mindig időszerű evangéliumot. Ebben a nehéz helyzetben csak lelkipásztori hivatása és tevékenysége adhat segítséget. A prédikáció pásztori vonását ezért különösen előtérbe kell állítanunk.

A TEXTUS

A lelkésznek ahhoz, hogy prédikálhasson, textusra van szüksége. Neki is táplálékot kell kapnia, hogy másokat táplálhasson. Arra van szüksége, hogy a Biblia valamelyik része — leendő textusa — tartalommal teljesebben ki, megelevenedjen számára. A fentiekből önként adódik, hogy általában textusnak nevezzük a Bibliának, vagy bármely más írott műnek a szövegét; sajátosan a prédikációra nézve pedig a Biblia egy kisebb vagy nagyobb részét, amely a prédikáció egész tartalmának, sőt alakjának is alapul szolgál.

Nemcsak protestáns, de általános keresztény szempontból sem lehet a prédikációnak más alapja, mint a Biblia, mert ha történetileg a kereszténység nem is abból nőtt ki, mégis csak az képezi szellemi alapját. Tekintélyes teológusok szerint csak az a prédikáció, ami egy bizonyos, adott textus kifejtése.

A textus használatának főként gyakorlati megfontolása és használat van. A lelkészre nézve ugyanis nagy erkölcsi előny, hogy beszédét a Biblia szavaihoz kötheti, s egy jól felfogott textusról hathatósabb beszédet készíthet, mint egy elvont eszméről. A hallgatóságot pedig a textus felolvasása már előre bizalommal tölti el a prédikáció iránt. Ha ezeket a tételeket elfogadjuk, akkor ebből az következik, hogy a textus használata és kifejtése logikai és becsületbeli szükségszerűség. Nem helyes a textust csupán ugródeszkának vagy jelszónak használni, ami legfennebb kiindulópontot jelent a lelkész számára, ahonnan el lehet rugaszkodnia, s ahova nem kell visszatekintenie.

A textus használatával kapcsolatos legfontosabb alapelv, amelyet mindig alkalmaznunk kell: nem lehet kisebb annál, hogy egy fő gondolatot ne tartalmazna, és nem lehet olyan nagy, hogy a főgondolatot összes szükséges melléggondolataival együtt ne a legrövidebben fejezze

ki. A textusban okvetlenül kell annyi tartalomnak lennie, hogy a prédikáció tárgya, illetve tétele kiteljen belőle. Másfelől azonban az is baj, ha valaki túlságosan hosszú textust vesz fel. Nemcsak azért, mert időbe kerül a felolvasása és a hallgatóság figyelme ellankad, hanem azért, mert egy beszédben nem tud úrrá lenni a felolvasott anyag felett. Tehát a textus terjedelmét korlátoznunk kell, a szükséges anyagot mindig inkább rövidebb formában vegyük, mintsem a beszéd egyszerűségét, hajlékonyságát és dinamikáját veszélyeztessük. Amit lehet, a kontextusra hagyunk, mert azzal a legtöbb esetben úgy is foglalkoznunk kell.

A prédikáció legfontosabb jellemvonása és követelménye is egyben: a textusszerűség. Ez azt jelenti, hogy a textus mondanivalóját a rendelkezésünkre álló eszközökkel, tehát történeti, irodalmi és kritikai tanulmányok segítségével törekszünk megérteni és kifejezni. Ez a megértési törekvés nem engedi meg, hogy a textust eredeti értelmével ellentétes értelemben magyarázzuk. A textusszerűség továbbá azt jelenti, hogy tisztelem az előttem levő szöveget, a benne levő fogalmakat és azok egymáshoz való viszonyát. Ugyanakkor azonban a textust az előtte és mögötte levő szövegrészekkel összefüggésben nézem. Az összefüggéshez viszont nemcsak a szöveg tartozik, hanem az a sajátos élethelyzet is, amelyben a szövegben foglaltak megfogalmazást nyertek. A textusszerűség tehát megkívánja a szövegtörténetet, beleértve az irodalomtörténet kérdéseit mint műfaj, rokonság, irodalmi hatások, továbbá a kortörténeti ismereteket, amelyek segítségével az eredeti élethelyzetet megismerhetjük.

Mindez feltételezi, sőt megkívánja a korszerű egzegézis elsajátítását és alkalmazását. Talán egyetlen szaktárgy sem mutatott fel az elmúlt évtizedekben olyan jelentős eredményeket, mint a bibliai egzegézis. Prédikálásunkban azonban ezeknek az eredményeknek még máig is alig látjuk nyomát. Itt most csak két szempontot emelünk ki. Ne keressünk a Bibliában minden áron mást, mint amit valóban nyújtani akar. Ne akarjunk mindent és minden áron ésszerűen megmagyarázni. Nekünk a hitünket kell a világ elé tárni, azt kell hirdetni. Nem lehet kétségünk azonban afelől, hogy a modern egzegézis eredményeit felhasználó lelkészek feladata változatlanul a régi. Az, ti., hogy vigyminél közelebb napjaink emberéhez az evangéliumot, s ezen keresztül Istent, hogy ez az üzenet ne csupán írott, vagy hirdetett igazság legyen, hanem egyben életet alakító igazság és élő valóság maradjon. Természetesen mindezekhez nem elég semmiféle modern tudomány, ehhez szükség van ma is az elmélyülésre, a Biblia olvasására és megértésére.

A textus megértéséért folytatott küzdelem a lelkész munkájának egyik legjelentősebb és legértékesebb része s ugyanakkor fontos kötelessége is. A bibliai és történeti tudományok által rendelkezésére bocsátott eszközök használata azonban csak akkor lesz igazán hasznos, ha a textus megértéséért folytatott küzdelem valóban személyes, egzisztenciális harc, aminek hajtóereje és irányítója a lelkész személyes hite és meggyőződése.

A szöveg megértésének egyik lényeges akadálya az, hogy nem lehet előzetes befolyásoltság nélkül olvasni azt. A Bibliát kezébe vevő ember egy bizonyos kor gyermeke, és attól befolyásolva olvassa a szövegeket. Ha nem vagyunk ennek tudatában, azonosítani fogjuk saját értelmezésünket a Biblia igazságával. A befolyásoltság nemcsak abban

mutatkozik meg, hogy saját élményei és tapasztalatai alapján félreértheti a szöveget, hanem abban is, hogy olyan kérdéseket intéz a szöveghez, amelyek saját helyzetéből adódnak. Ilyen kérdéseket természetesen szükség feltennünk; a baj az, ha a kérdést válasznak tekintjük, azaz belemagyarázzuk a szövegbe.

A szöveg megértésével azonban csak a kérdés egyik oldalát érintettük. A másik oldal: a megértett, múltból való szövegeket nekünk ma kell hirdetnünk. Hogy ezt eredményesen tehesük, ismernünk kell saját korunkat, a gyülekezet helyzetét, amelyben a prédikáció el fog hangzani. Ismernünk kell azokat a problémákat, amelyek az embereket foglalkoztatják. Ezek nem egy zárt közösség problémái, mert benne tükröződnek korunk nagy kérdései. A lelkész nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy ne ismerje kora társadalmi, politikai, gazdasági, lélektani tényeit és tényezőit. Ezek ismeretében kell a kérdéseket feltenni a textushoz: mit mond az a mai ember helyzetére vonatkozóan?

Ha valaki igazán figyel a textusra, látni fogja, milyen irányba kell mennie, hogy kibontsa annak mondanivalóját. Vannak szövegek, amelyek annyira gazdagok mondanivalóban, hogy semmiféle kívülről behozott illusztrációra nincs szükség. De vannak szövegek, áll ez különösen a rövidebb és elvont gondolatot tartalmazó textusok esetében, amikor szükség van a kívülről vett illusztráló anyagra. Aki nyitott szemmel él a világban, bőven kaphat szemléltető anyagot. Általában sok lelkész tapasztalhatta, hogy élete, a gyülekezet tagjainak életében való részvétele, olvasmányai bőségesen szolgáltatnak illusztrációkat. Vannak közforgalomban szószéki illusztrációnak szánt gyűjtemények is. Ezekkel szemben legyünk óvatosak és igényesek; ha lehet, tartózkodjunk az idejétmúlt, érzelgős történetektől. Ha valaki mégis használja ezeket a gyűjteményeket, nagyon kell vigyáznia, hogy az illusztráció valóban megvilágítson és szemléltessen és ne félrevezessen. Ez egyébként minden, még a tapasztalatból vett példák esetében is veszély. Nagyon könnyen kezd az illusztráció önálló életet és viszi félre a prédikáció egész gondolatmenetét, ezért fontos az alapos átgondolás.

A textus üzenetét közel kell hoznunk a hallgatóhoz, egyszóval alkalmaznunk kell. Általában szükséges minden gondolatot alkalmazni, de a legjobb alkalmazás az, ha a gyülekezet az első perctől kezdve tudja és érzi, hogy a prédikációban róla van szó. Ha benne élünk a gyülekezetben, ha kapunk visszajelzéseket prédikálásunkról, ha nem záriuk be szemünket, fülünket és szívünket az élet jelei, örömei és gondjai, szorongásai és reménységei előtt, akkor meg fogjuk találni a helyénvaló alkalmazást. Az alkalmazás kérdése nem választható el a textus saját korában való megértésétől. A Biblia minden könyve saját kora jellegzetességeit hordozza magán. A Biblia nagy személyiségei Isten lelkétől ihletetten szóltak, de teljes mértékben koruk gyermekei voltak. Nyelvükben, kultúrájukban, világképükben, a politikai és társadalmi problémákra nézve benne éltek saját korukban. Az a kor volt lehetőségük és korlátjuk egyaránt. Ezért van szükség a kritikai vizsgálatra, a kor történeti és irodalomtörténeti tanulmányozására, hogy a készülés során a maga élethelyzetéből értsük meg a textust. Miután ez megtörtént, akkor kell átvinni a mába és alkalmazni a textust. Minél jobban és mélyebben megértjük a régi eseményeket és az azokról szóló frott dokumentumot (textusunkat), minél jobban értjük az események

belső mozgását és értelmét, annál gördülékenyebb lesz a jelenbe való áttemelés és alkalmazás.

De éppen ilyen nagy szükségünk van saját korunk helyes ismeretére is. A lelkesnél a saját kor ismerete az eddig elmondottak mellett magában foglalja saját egyháza életének, hit- és életfelfogásának ismeretét is. Így a textust megközelítve, magunkkal kell vinnünk hittani, etikai és egyháztörténeti ismereteinket is.

A bevezetés és befejezés prédikálásunk hatékonyságának fontos kellékei. Vannak, akik azt tartják, hogy a legjobb bevezetés az, amikor maga a textus vezet be önmagába. De lehetséges az is, hogy az élettől vett esemény vezet a textus jó megértéséhez. Aranyszabálynak azt kell tekintenünk, hogy a bevezetést és befejezést akkor kell előkészítenünk, amikor a prédikáció már készen van. Akkor az is kiderülhet, hogy esetleg nincs szükség külön bevezetésre. A kérdést mindenestre fel kell tennünk: mi legyen az első mondat, ami a hallgatót a textus felé vezeti? A bevezetésnek nagyon elevennek kell lennie, hogy benne érződjék az egész textus és a prédikáció dinamikája. Legyen olyan, mint a nagy zeneművek elején felcsendülő vezérmotívum, amely már az egésztest jeleníti meg. A befejezéssel kapcsolatban két hibát szoktunk elkövetni. Az egyik, hogy bejelentjük a prédikáció befejezését és azután mégsem fejezzük be. Oka rendszerint a felkészülés elmulasztása és azért nem tudjuk befejezni, mert nem találjuk a megfelelő mondatot. A másik hiba, amikor a befejezésben újat mondunk. A befejezést is csak akkor lehet megírni, amikor már készen van a prédikáció. Ezért nem tudja befejezni vagy csak nagyon nehezen a prédikációját az, aki a szószéken fogalmaz. A befejezés legfőbb szabálya tehát, hogy ne mondjunk új dolgot, hanem foglaljuk össze, összegezzük az addig elmondottakat.

ELŐKÉSZÜLET A PRÉDIKÁCIÓRA

A következőkben vizsgáljuk meg a prédikációra való felkészülés néhány fontos követelményét.

1. Írjuk le a prédikáció tételét, célját és a választ, amelyet adni akarunk;

2. készítsünk rövid és érdekes bevezetést, amely egyben a kérdést is felveti;

3. vegyük fontolóra, hogy milyen sorrendben tudjuk kifejteni gondolatainkat a legtermészetesebben és leghatékonyabban;

4. fejtsük ki gondolatainkat ebben a sorrendben, vagy pedig engedjük, hogy az elbeszélés logikája határozza meg a sorrendet;

5. gondoljuk át, milyen új információra, kiegészítő anyagra van szükségünk, hogy az alkalmazás élénk, valóságos és lényeges legyen;

6. alkalmazzunk annyi egzemplust, amennyi szükséges az evangélium jó megértéséhez és alkalmazásához;

7. döntsük el, hogy a prédikáció melyik részei igényelnek tisztázást, szemléltetést és nagyobb hangsúlyt;

8. kerüljük az általánosításokat, de a túlságosan elvont gondolatokat is;

9. gondolatainkat úgy helyezzük el fejlődési sorrendben, hogy félreérthetetlenek legyenek;

10. úgy építsük fel prédikációinkat, hogy minden része egy egységes hatás szolgálatába álljon.

Lehetőleg még a hét elején keressük meg a textust, amiről a következő vasárnap prédikálni szándékozunk. A legjobb, ha már hétfőn tudjuk azt. A hét első napjaiban újra és újra elővesszük és elmélkedünk felette. A hét derekán leülünk és különös figyelmet fordítunk arra, hogy felismerjük, mi történik a textusban, mi a sajátos mondanivalója s engedjük, hogy hasson ránk és hatalmába vegyen bennünket. Feltétlenül vessük egybe a kontextussal, tehát a nagyobb összefüggéssel, amelyben áll. Majd amikor befejeztük elmélkedésünket, írjuk le a textus eseményeit, a mozgás folyamatának egyes mozzanatait. E munkával tulajdonképpen egy vázlatot kapunk. Következő lépésünk az egzegézis. Ennek során vázlatunk kiegészülhet, módosulhat vagy megerősítést nyerhet. Vigyázzunk, hogy ne gondolatokat vessünk papírra, hanem találjuk meg a textusban rejlő üzenetet. Az egzegézis segítségével elmélyülünk a textus megértésében, amelyet most ismételtelen átgondolunk. A vázlat elkészítése után és alapján következik a prédikáció tulajdonképpeni kidolgozása. Gondoljuk végig, hogy milyen konkrét események, hatások mutatkoznak a gyülekezet életében, amelyekre a textus üzenetét alkalmazni lehet. Ilyenkor gondoljuk át azt is, hogy milyen illusztráció vagy irodalmi anyag segíthetné a jobb megértést és alkalmazást. Öncélú díszítésnek, irodalmi ismereteink fittogtatásának azonban nincs helye. Annál fontosabb viszont a pontos, nyelvtan és stílus szempontjából világos és tiszta fogalmazás. Ha a prédikáció pontatlan, szövege megbízhatatlan, ki bízná rá magát annak tartalmára? Ki venné azt komolyan? Ebben a vonatkozásban is éreznünk kell a felelősséget.

A *hogyan* prédikáljunk kérdése éppen olyan fontos, mint a *mit* prédikáljunk. A prédikáció, bár az írás formái és tartalmi szempontjai szerint formálódik, életre igazán csak a szóbeli közlés, az előadás segítségével kel. A prédikáció életre hívásának három lényeges feltétele van: a prédikáció nyelve, stílusa és előadási módja.

A PRÉDIKÁCIÓ NYELVE

Napjainkban sokat beszélnek a nyelvi érintkezés válságáról. Ha bevallatlanul is, de naponta tapasztaljuk, hogy a szavak értéküket veszítették, megszokott, sokszor hallott mondatok üres frázisokká szürkültek. Ezek a tünetek nemcsak a köznyelvben észlelhetők, hanem a vallási közösségek nyelvében is. Sőt, vannak, akik aggasztóbbnak vélik a vallásos nyelv válságát, mint magáét a vallását. A teológia sokat foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy miként beszéljünk Istenről. Keresi a szavakat, amikor a mai embernek a mai nyelven akar bizonytságot tenni hitünkről. A Biblia nyelve is sokak szerint méginkább elidegenedett a mai nyelvállapottól. Sokszor a prédikálásban az az érzésünk, hogy nem a mi nyelvünkön szólnak hozzánk, hanem az előttünk járt nemzedékek nyelvén. Már ebből is látható, hogy a válság, kezdve a teológia kérdéseitől, egészen a prédikálás gyakorlatáig, kiterjed a vallásos nyelv egész területére.

A legtöbb ember tudatában az ún. szakrális és vallásos nyelv egy és ugyanazt a fogalmat jelenti. A különbség azonban a kettő között

nyilvánvaló. Szakrálisnak mondhatjuk azt a nyelvet, amelynek szókincse, alaktani és mondattani sajátosságai tovább nem fejlődő és nem is fejleszthető zárt, statikus rendszert alkotnak. A szakrális nyelv az élő nyelv szemszögéből tulajdonképpen holt nyelv. A vallásos nyelv azonban az állandóan változó nemzeti nyelv egyik rétege. Ezért többé-kevésbé lépést tart, mondhatnánk összhangban van annak dinamikus fejlődésével. Mibenlétét tehát így lehetne körülírni: a nemzeti nyelv egyik rétege, az egyházi közösségek sajátos szavainak, szókapcsolatainak összessége. Ide tartozik az anyanyelvű Szentírás, az istentisztelet, szertartások, prédikáció, valláserkölcsei nevelés és a teológiai irodalom nyelve.

Tárgyunk szempontjából minket a prédikáció nyelve érdekel, mert a prédikálás tölti be leginkább a nyelv elsőrangú funkcióját, a közlést, másrészt a gyakorló lelkész számára ez okozza a legtöbb gondot. A prédikáció nyelvében külön csoportot alkotnak a teológiai szakkifejezések. Ezek használata akkor a legeredményesebb, ha még nem vesztették el gondolati tartalmat közlő erejüket, vagyis a hallgatók pontosan azt értik a szón, mint a beszélő. Ezekkel a szavakkal kapcsolatban azonban fennforog a veszély, hogy a hallgató egyrészt egészen más jelentéssel fogja fel azokat, mint ahogy a beszélő szándékozta, másrészt a szakkifejezés önmagában is csak részben fedi azt a valóság-tartalmat, amelyet hivatva lenne kifejezni. Természetesen a lelkésznek nem áll módjában a régieket új szavakkal felcserélni, de mégis tehet valamit. A rokonértelmű szavak közül kiválasztja a teológiailag legmegfelelőbbet. De ennél is fontosabb, hogy ha már ilyeneket használ, akkor hallgatói előtt bontsa ki azok jelentéstartalmát.

A szakkifejezések felhasználása tehát gondos körültekintést igényel. De ugyanazt mondhatjuk a prédikáció minden egyes szaváról. A lelkésznek arra kell törekednie, hogy beszéde „lelkes és élet“ legyen. Ezért a rendelkezésre álló szókészletből azokat kell kiválogatni, amelyek leginkább megfelelnek gondolatainak és érzelmeinek. „Lelkes lény minden szó, hangulatai vannak: és minden pillanatban más erő lehet ugyanaz a szó“, írja Szabó Lőrinc. A szavak tehát nemcsak tárgyi jelentést hordoznak, hanem érzelmi tartalmat is. Egy-egy szóhoz sok asszociáció társulhat múltjától, hangalapjától, rokonértelmű szavainak számától, nyelvtani helyzetétől, a beszélő vagy a hallgató élményeitől függően. Mindezek növelhetik, de kiolthatják, vagy éppen le is ronthatják a szavak és így a továbbadásra szánt igazság értékét.

A szavak jelentése és hangulata az idők folyamán változáson mehet át. Ez a változás, amely lehet pozitív és negatív irányú, érezhető az egyházi, ill. vallásos nyelvben is. Ennek a jelentés- és hangulatbeli változásnak a tudatosítása feltétlenül a prédikálás javát szolgálja.

Minden vallásos nyelv sajátosságai közé tartoznak az archaizmusok, vagyis a régies szavak megőrzésére való hajlam. A mai ember számára a régies szavak könnyen félreérthetőek s ezért velük együtt a letűnt korok kelléktárába sorolja a bennük kifejezésre jutott jelentéstartalmat is. Küzdenünk kell a fölösleges, értelemzavaró archaizmusok ellen, ez azonban nem jelenti azt, hogy válogatás nélkül örökre elfelejtsünk minden izes, valóban költői szépségű régies alakot, és velük stílusunkat alkalmoszerűen ne élénkítsük.

A szavakéhoz hasonlóan gyengülhet a szókapcsolatok gondolati tartalmat közvetítő ereje is. Különösen azoké, amelyeket állandó jelleggel használunk. Nem arról van szó, hogy a lelkész sohasem élhet állandó jellegű szókapcsolatokkal, de ha azokkal tüzdeli meg prédikációját, akkor fennáll a veszélye annak, hogy a prédikálás sematikusává válik. A hallgatóban lassan kialakulhat az az érzés, hogy a beszélőnek nincs mondanivalója, és hogy a nyelvi biztonságot nyújtó formák használata menekülést jelent a mindig kockázatot jelentő személyes kifejezés és felelősség elől. A hallgató nem költői teljesítményt vár a lelkésztől. Csupán azt várja, hogy mondanivalóját próbálja meg az evangélium egyszerűségével kifejezőbben tovább adni. Ha körültekintőbben mozog a szavak világában, és ha saját szavaival fogalmazza meg mindazt, ami már a formális szókapcsolatokban elsorvadt, akkor megtette az első lépéseket afelé, hogy a prédikáció eleven, átható tényezőjévé legyen vallásos életünknek.

A PRÉDIKÁCIÓ STÍLUSA

Minden nyelvnek kettős oldala van, amit logikai és lélektani vonásnak lehetne nevezni. A szavak logikai feladata az, hogy kifejezzék, ábrázolják a fogalmat és azok viszonyait, míg lélektani feladatuk az, hogy felébresszék a szükséges érzelmet, mint a lélek belső állapotának mozzanatát. Stílusnak nevezzük a gondolatoknak olyan nyelvi kifejezését, amely mind a logikai jelentés ábrázolása, mind az érzelem felkeltése szempontjából egyénileg a legalkalmasabb. Ebből következik, hogy a stílus sohasem lehet öncélú, mindig a prédikáció jobb megértésének szolgálatában kell állnia.

A prédikáció sajátos stílusának általános követelményeit a következőkben foglalhatjuk össze:

Tisztaság. A tiszta stílusjegy azt jelenti, hogy gondolatainkat a magyar, mint anyanyelv szavaiba öltöztetjük, annak nyelvtani szabályai szerint építjük fel, olyan szavakat használva, amelyeket az általános nyelvhasználat igazolt.

Pontosság — szabatoság. A gondolat kifejezéseként olyan szavak használatát jelenti, amelyek azonnal érthetőek a hallgató számára. A világos beszéd első feltétele a világos gondolkodás, mert aki maga nem tudja, mit akar, ki sem tudja azt fejezni. Tehát ismernünk kell tárgyunkat, uralkodnunk kell felette. A legmélyebb életigazságokat lehet a legegyszerűbben elmondani, amint azt Jézus beszédei és szóhasználati bizonyítják. A lelkésznek a teológia nyelvét le kell fordítania a vallás nyelvére, ezért mindkettőt teljesen bírnia kell.

Természetesen nincs még egy más tulajdonsága a stílusnak, amelyre nagyobb szükség lenne, mint a világosságnak a prédikációban. Ha az emberek nem értik, amit a lelkész mondani akart, becsapva érzik magukat. Fontolóra kell vennünk azt a tényt, hogy ha száz ember közül mindenikük egy félórát áldoz, hogy meghallgassa a prédikációt, úgy a lelkész rendelkezésére ötven óra állott, ami napi 8 órában hat munkanapot jelent. Senkinek sincs joga, hogy ezt a drága időt homályos nem érthető prédikálásra használja. Minden szónak, minden mondatnak, minden szakasznak világosnak kell lennie, mint a napfénynek. A gondolatnak tisztán kell állnia a lelkész előtt, még mielőtt kifejezné azt írott

vagy szóbeli formában. A legnagyobb elismerés, amit a hallgató a lelkésznek mondhat: megértettem a prédikációt.

Erő. Nem tudjuk pontosan meghatározni, inkább csak érezzük. Azt mondhatjuk, hogy az erő egy sajátos faja a hatásosságnak. Nem más, mint a szilárdság hatásossága, amely a világosságból fakad, amelyet a szépség sugall és az életerő elevenségéből ered. A hallgató azonnal megérzi ezt a tulajdonságot. Sajnos, ez igen gyakran társult a lármás és szószékverő hangerősséggel. Az erőnek nem erről a hamis formájáról beszélünk, hanem a gondolkodó, majd pedig meggyőződéssel prédikáló lelkészt értjük alatta, aki teljes mértékben tudatában van mondanivalójának.

Szépség. A gondolatoknak olyan kifejezését jelenti, amikor a szavak a rend, az összhang és szeretetreméltóság érzését továbbítják. Gyakran mondjuk, hogy elég, ha gondolatainkat tisztán és erőteljesen meg tudjuk fogalmazni. Valóban azonban más is kell. Minden hallgatóban veleszületett sóvárgás él a szépség után s a stílusnak, mint formának ki kell elégítenie ezt a vágyat.

Természetesség. Az a stílusjegy, ami által kifejezzük a gondolat és a nyelv teljes egymásba illését, majd a nyelvnek és a gondolatnak a prédikátorral, s végül mindháromnak a hallgatóval való találkozását és találását. A természetességnek három ellensége van: a kenetteljes hangnem, a tartózkodó modor és az elvont előadás.

Egyéniség. Az igazi prédikátor saját magát építi bele stílusába. A stílus maga az ember, másszóval a stílus jellem. Az egész ember beszél a prédikációban. Önmagunk vagyunk a szószéken is, csak tisztultabb, nemesebb, igazibb mivoltunkban. Aki a szószéken más, idegen hangot használ, azt mutatja, hogy számára Isten dolgai idegen világ, ahol ő most csak kínos vendégszereplést végez. A prédikáció végső soron erkölcsi kérdés. A lelkész mint prédikátor igazsága iránti mély meggyőződéssel tesz bizonyosságot az élet legszentebb javairól: a vallás-erkölcsi értékekről.

A PRÉDIKÁCIÓ ELŐADÁSA

A világ legjobb prédikációja is hatástalan maradhat, ha nem megfelelő az előadásmód. A következőkben néhány olyan szempontot vizsgálunk meg, amely az előadás hatékonyságát hivatott elősegíteni.

Ne olvassuk prédikációinkat. A kéziratból való prédikálás veszélye, hogy könnyűnek találjuk a szó szerinti felolvasást. Ez azzal jár, hogy elveszítjük a szem-kapcsolatot és válaszokat a gyülekezettel, s a legtöbbször kevéssé kifejezően olvasunk, mint ahogy azt a mindennapi beszédben tesszük. Ez nem jelenti, hogy sohse vigyünk kéziratot a szószékre. Gyakorlat által kialakíthatunk egy olyan eljárást, amikor csupán a mondat- vagy bekezdés-kezdetekre pillantunk le alkalmilag. Miután elkészítettük a prédikációt, többször is ismételjük át, ellenőrizzük, s ezáltal a szöveg annyira ismerőssé válik, hogy elég egy gyors pillantás az oldalra.

Ne kalandozzunk fegyelmezetlen rögtönzésekben. Vannak, akik azt gondolják, hogy a kéziratból való prédikálás egyetlen alternatívája a

szószéken való rögtönzés. Az ilyen esetben a gyülekezettől nehéz elvárni, hogy a prédikációt komolyan vegye, ha a lelkész sem teszi. Ha nem elég fontos a készülés annak, aki előadja a beszédet, akkor azoknak sem lehet elég fontos, akik hallgatják azt. Az előkészület különböző szakaszai, amelyekről már korábban szoltunk, éppen olyan szükségesek akkor is, ha szabadon beszélünk, mint amikor kéziratot készítünk.

Egyébként nem ez az egyetlen alternatíva. Vannak, akik jegyzeteket készítenek az alapvető gondolatokról, amelyekről beszélni akarnak, vagy leírják a kulcsmondatokat. Mások leírják a teljes beszédet és abból készítenek jegyzeteket maguknak. Ismét mások megtanulják a már elkészített prédikáció szövegét, gyakorolják, hogy előadásuk minél természetesebb legyen. És végül vannak, akik gondolatban állítják össze beszédük sorrendjét s teszik ezt oly meggyőzően és sikerrel, hogy nincs szükségük semmiféle jegyzetre, amikor prédikálnak. Természetesen nagyon sok gyakorlat és tapasztalat kell ahhoz, hogy mindenki kialakíthassa magának a legmegfelelőbb előadási stílust, de csupán a pillanat ihletettségre támaszkodni ma már nem megy.

Beszéljünk hangosan, hogy megérthessenek, de ne kiabáljunk. Függetlenül attól, hogy milyen jó gondolataink vannak és hogy milyen szépen fogalmazunk, a beszéd csak akkor lesz jó, ha az emberek hallják is, amit mondunk. Mivel szolgálataink nyilvánosság előtt végezzük, a legtöbb lelkész megtanulta megfelelően kezelni a hangját. Akinek még nem sikerült, az feltétlen kérjen segítséget, hogy kialakíthassa a szükséges hangerősséget. A legalapvetőbb követelmény, hogy hangerőnket mérjük a helyiség nagyságához, ahol éppen prédikálunk. Igyekezzünk úgy beszélni, hogy mindenki meghallhassa és megérthesse, amit mondunk. Akik pedig túl hangosan beszélnek, hogy ne mondjuk kiabálnak, reménykedjenek abban, hogy lesz valaki barátaik közül, aki felhívja erre figyelmüket.

Figyeljünk gesztusainkra, modorosságainkra és formáljuk megfelelően. Egyik angol költő (Burns) így imádkozott: „Add nekünk azt a hatalmat, hogy úgy lássuk magunkat, ahogyan mások látnak minket.” Mivel nem rendelkezünk ezzel a hatalommal és mivel gesztusaink és modorosságaink öntudatlanok, egyetlen lehetőség számunkra, ha nem rendelkezünk a modern technika adta video--felvevőkészülékkel, hogy másokat kérünk meg, figyeljenek prédikálás közben hosszabb időn keresztül, és mondják meg őszintén tapasztalataikat. A századelején voltak olyan szakkönyvek, amelyek ábrákkal szemléltették a megfelelő gesztust, csaknem minden érzés kifejezésére. Korunk bizalmatlan az ilyen megoldásokkal szemben, de egy néhány szépen kidolgozott gesztus kétségtelenül ma is hangsúlyt ad a beszédnek. Hasonlóképpen ismernünk kell modorosságainkat is, mert nagyon zavaróak lehetnek s nagyban gátolhatják a megértést és így közvetve prédikálásunk hatékonyságát.

Arra hívjuk fel a figyelmet, amit prédikálunk és ne arra, aki prédikál. Az evangéliumból világosan megtanulhatjuk, hogy kevés dolog van, ami ellentétebb Jézus vallásával, mint a vallási vezetők vagy tisztségviselők magamutogatása és önteltsége.

Legyen minden prédikációnk bizonyágtevés. Egy régi közmondás a hatással kapcsolatban azt mondja: az ember nem adhatja el azt, amit nem vásárolt meg. Egy tapasztalt prédikátor tanácsa pedig így szól:

prédikálj hitet, amíg csak nem lesz hited, és aztán prédikálj hitet, mivel hited van. Egy mélyen elkötelezett kijelentés hitelességének nehéz ellenállni. A prédikáció minden egyéb mellett a lelkész lelki életének a tükröződése.

Tegyük a prédikációt megszólítássá, a lelkész és a gyülekezet közti kommunikációs cselekménnyé. A lelkész felelőssége nem csupán anynyi, hogy mondjon valamit, vagy mi több, mondjon valami valláso-
sat és fontosat, hanem, hogy mondjon valamit valakinek, amit az il-
lető meghall, megért és cselekszi is. Ezért szüntelenül emlékeznünk
kell arra, hogy prédikálásunk minden alkalommal a minket hallgatók
életére irányul. A prédikációt addig nem tekinthetjük elmondottnak,
amíg az általa közvetített üzenetet valaki át nem vette és magáévá
nem tette.

Kerüljük a kenetteljes hangnemet. Az emberek általában úgy vé-
lekednek az ilyen hangnemről, hogy nem őszinte. Azt kívánják, hogy
abban a természetes hangnemben beszéljünk, ahogyan a templomon kí-
vül is szoktunk.

Szervezzük meg a megfelelő és tárgyilagos visszajelzést. Egyetlen
értékelési lehetőség, amiben a lelkésznek része volt és van, azok az
istentisztelet végeztével a templomajtóban hallott, megszokott, általá-
nosító vélemények. Ha azt akarjuk, hogy prédikálásunk fejlődjék, meg
kell szerveznünk a megfelelő, részletes és színvonalas visszajelzést. Ter-
mészetesen először saját magunkkal kell tisztáznunk, hogy akarjuk-e
ezt, van-e elég lelki erőnk és bátorságunk őszintén szembe nézni a
mások véleményében elénk tartott tükörrel. Az első lépést azzal kell
megtennünk, hogy a technika semleges és tárgyilagos segítségével próbá-
ljuk felmérni prédikálásunk formai és tartalmi vonásait. Gondolunk
itt a kazetofon használatára, ami ma már mindenki számára hozzáfér-
hető. Segítségével bárki mint hallgató figyelheti meg prédikációjá-
nak előadását.

A következő lépés már nehezebb, mert nemcsak személyi, de hely-
zeti nehézségei is vannak. Ki kell alakítanunk hallgatóink kis körét,
akikkel meg tudjuk beszélni előző prédikációnkat. Áron is meg kell
vennünk ezt a lehetőséget és élni kell vele, mert nemcsak előadás-
módunk javítását szolgálja, hanem prédikálásunk tartalmi hatékony-
ságát is.

Végül tudomásul kell vennünk, hogy korunk a kommunikációs for-
radalom kora is, amikor az emberek információ-özön hatása alatt van-
nak. Külön jelentősége van a televíziónak, amelynek népszerűsége an-
nak is köszönhető, hogy a beszédet képekkel, cselekedetekkel kapcsolja
össze, és így kommunikál. Képes odavetíteni az emberek elé azt, ahog-
yan az előadó egész lényét — szavait, mozdulatait — a kommunikáció
szolgálatába állítja és így szólítja meg közönségét.

Mindebből le kell vonnunk a következtetést: nem elég a beszéd,
szükséges a tett is ahhoz, hogy igazán közölni tudjuk a ma emberével
a ránk bízottakat. A lelkésznek tehát a szószéken egész magatartá-
sával, arckifejezésével, mozdulataival, öltözködésével is prédikálnia kell.
Hangsúlyozzuk azt is, hogy a lelkésznek egész lényével való kommuni-
kációjához életvitele is hozzátartozik. A gyülekezet ismeri lelkészé-
nek életét. A szószéken szép szavakat mondó lelkész mögött ott látja
egész életét. Ezért az élet-szentség fontossága a prédikálás szempontjá-
ból is jelentős.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ¹ Ürmösi József: A gyakorlati teológia főbb irányelvei. Székelyudvarhely, 1929.
- ² Borbély István: Unitárius egyházszertartástan. Kolozsvár, 1930.
- ³ Gladden, Washington — Kiss Sándor: A keresztyén pásztor és a dolgozó gyülekezet. Székelyudvarhely, 1928.
- ⁴ Kovács Albert: Homiletika. Bp. 1904.
- ⁵ Ravasz László: Az igehirdetés elmélete. Pápa, 1915.
- ⁶ Davis, Ozora S.: Principles of Preaching. Chicago, 1935.
- ⁷ Park, John Edgar: The Miracle of Preaching. New York, 1936.
- ⁸ Sulyok Elemér: Az igehirdetés nyelve. Teológia 1971. 3. szám.
- ⁹ Edwards, O. C.: Elements of Homiletic. A Method for Preparing to Preach. New York, 1982.
- ¹⁰ Transforming Words. Six Essays on Preaching. Edited and with an Introduction by William F. Schulz. Boston, 1984.
- ¹¹ Craddock, Fred B.: Preaching. Nashville, 1985.
- ¹² Buttrick, David: Homiletic. Moves and Structures. London, 1987.

BENEDEK SÁNDOR

A LELKÉSZ HITVESTÁRSÁNAK SZEREPE A GYŰLEKEZET ÉLETÉBEN

Vannak, akik azt mondják, hogy a lelkéssel kapcsolatos álláspont a csak 2—3 évtizedihez viszonyítva átértékelődött. Ez igaz, de nem át-, hanem újraértékelődött, és ez vonatkozik a lelkész hitvestársára is. Sokat beszélünk — és ez természetes is — a lelkészi hivatásról, annak összetevőiről, az ezekkel járó erkölcsi felelősségről. Ezen összetevők között első helyen áll annak a kérdésnek megválaszolása, hogy ki a lelkész legközvetlenebb munkatársa? A válasz nagyon egyszerű: a hitvestárs.

Tárgyunk megközelítésének fontos feltétele annak tisztázása, ill. kijelentése, hogy a lelkészi szolgálat nem foglalkozás, hanem hivatás, mely megnevezés megközelítően csak az orvosokra vagy pedagógusokra vonatkozik, de a közösségi élet munkálása sem az orvosnára, sem a pedagógus feleségére nem ró olyan felelősséget, mint a papnéra. Éppen ezért a lelkészi hivatás betöltésénél nagyon komoly, rendkívül fontos a lelkészné személye. S ha ezen állítás mellett maradunk — márpedig ezt kell tennünk — tisztáznunk kell azt is, hogy milyen legyen a papné?

A hozzá illő segítő társ vagy élettárs megválasztása a társadalmi élet minden területén nagyon lényeges és fontos, de a lelkész esetében ez aláhúzottan hangsúlyos. Nem vagyunk kiválasztott, felsőbbrendű kategória. A mércét és ezzel az értékelést is nem annyira mi, mint inkább a ránkfigyelő világ emeli magasra. Jó ez? Igen, ha ehhez fel tudunk nőni, hűek tudunk maradni azokhoz, akiket így mérnek.